

AKIL HASTALIKLARI KAVRAMINA GENEL BAKIŞ VE COVID – 19¹

Gözde ERKİN²

“Aynı denizin dalgası, aynı ağacın yaprağı, aynı bahçenin çiçeğiyiz.”³

ÖZET

Çalışmamızın amacı hukuken gerçek kişi olan insanı, insanlık tarihi kadar eski olan akıl hastalığı perspektifiyle ele almaktır. Akıl hastalıkları geçmişten günümüze hem hukuk hem de tıp bilimlerini çok yakından ilgilendiren bir konu olmuştur. Bu araştırma toplumun, akıl hastalıkları ve ruh bozuklukları kavramlarını incelemek ve ayırımını ortaya koymak, 2019 yılının son aralığında, Çin'in Hubei eyaletinin Wuhan şehrinde ortaya çıkan ve tüm dünyaya hızla yayılan SARS - CoV- 2 virüsü sonucu meydana gelen COVID - 19 pandemisinin akıl sağlığını ne şekilde etkilediğini ve oluşan akıl bozukluklarının neler olacağını incelemek ve COVID - 19'un diğer sosyolojik oluşumları hakkında araştırma yapmak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Akıl hastalığı ile bunu oluşturan etkenler üzerinde tarihi süreçte her zaman üzerinde durulmuş, çeşitli tarif ve tanımlara gidilmiş ve tespiti için kullanılan sistemlerin toplumsal etkileri her zaman tartışılmıştır. Çalışmamızda, akıl hastalığı kavramı temel çıkış noktası olarak saptanmıştır. Daha sonra genel olarak pandemilerin çok büyük coğrafyalara bazen bir kıtaya ve hatta tüm dünyaya yayılan, insanlar yahut hayvanlarda hastalık ve ölümlere sebebiyet veren bulaşıcı ve salgın hastalıklar olduğu açıklanıp, özel olarak COVID - 19 ile yaşanan durumlar akıl hastalıkları başta olmak üzere tüm dünyayı etkileyen bu sürecin tespitine çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Akıl Hastalıkları, Ruh Bozuklukları, COVID- 19 ve Pandemi, Etik, Sosyolojik Etkiler.

A GENERAL LOOK ON MENTAL ILLNESS AND COVID-19

“We are the waves of the same sea, leaves of the same tree, flowers of same garden.”⁴

¹ Bu makale, Gözde Erkin'in “Akıl Hastalıklarının Hukukta Sorumluluk Kavramı Açısından Doğurduğu Sınır Problemleri” başlıklı yazılmakta olan doktora tezinden üretilmiştir.

² T.C. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Doktora Programı, Kamu Hukuku Anabilim Dalı Öğrencisi, gozde.erkin @ogr.iu.edu.tr.

Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih: 14.5.2020

Yayınlanmasının Uygun Görüldüğü Tarih: 08.06.2020

³ Seneca, M.Ö. 4 – M.S. 65.

⁴ Seneca, B.C. 4 – A.C. 65.

ABSTRACT

Our study examines human beings which are regarded as real person by law on the perspective of mental health which is as old as human history itself. Mental illnesses are subjects which have concerned both law and medicine widely throughout history. This study is carried out in order to examine the concepts of mental illness and mental disorder and put forward the differences between them, how the COVID - 19 pandemic which showed up in December 2019 in the city of the Wuhan which is in Hubei which itself is one of the states of China and spread rapidly all over the world and caused by SARS – CoV – 2 virus, affects mental health and to examine the resulted mental problems and study other sociological outcomes of COVID - 19.

The correlation between mental illness and crime has always been studied, various descriptions and definitions have been proposed and the social impact of the diagnosis methods has always been argued. In our study, mental illness is determined to be the fundamental beginning point. Afterwards, we explain that pandemics generally are contagious and infectious illnesses which spread over vast areas like a whole continent or even whole world and bring about disease and mortality for both human and animals. Moreover, this world affecting process resulted by COVID - 19 is studied specifically from the mental illness perspective.

Keywords: *Mental Illness, Mental Disorder, COVID - 19 and Pandemic, Ethic, Sociological Outcomes.*

I. Akıl Hastalıkları Hakkında Genel Bilgiler

A. Akıl Hastalıkları ve Ruhsal Bozukluklar

Akıl hastalığı milyonlarca insanı ve sevdiklerini etkilemektedir. Bu etki değişik şekillerde olabilir; yaşam boyunca zorlu bir deneyime maruz bırakabilir, acı dolu bir hayatın kökü olabilir, ancak çoğu durumda, bu sefalet bir ömür boyu hapis cezası olmak zorunda değildir. Suç ve zihinsel sağlığın kesişimi, yıllar boyunca uzanan ve uzun süredir devam eden bir konudur⁵. Düşünmek kavramı kişinin belli datalardan belli sonuçlar çıkarabilme yeteneğidir. Düşünme, kendi varlığının bilincinde olan kişinin, içinde yaşadığı doğal ve sosyal çevredeki olayları kavraması ve bu kavradıklarından belli sonuçlar çıkarması sürecidir. Tabiatıyla düşünebilmek için, insanın önce anlaması ve bunları kavraması gerekir⁶. Lakin kişi, akıl hastalığı dolayısıyla, davranışları sonucu meydana gelen sonuçları

⁵ HECTOR, Jada / KHEY, David, **Criminal Justice and Mental Health**, Chapter One, Mental Illness, Then and Now, Jada Hector New Orleans, LA, USA David Khey University of Louisiana Lafayette, Register, LA, USA, 2018, pp. 1.

⁶ ÖZGENÇ, İzzet/ ŞAHİN, Cumhuriyet, **Uygulamalı Ceza Hukuku**, 3. Bası, Seçkin, Ankara, 2001, s. 249.

kavrayamayabilir⁷. Akıl hastalığını açıklamak amacıyla da farklı hukuk sistemleri farklı anlayışlar benimsemişlerdir⁸.

Akıl hastalığının, ceza kanunları veya diğer kanunlar tarafından net bir tanımı yapılmış değildir. Akıl hastalığı, doğuştan ya da sonradan kazanılmış olabilir. Eğer doğuştansa, noksanlık, geri zekalılık ya da zeka seviyesi düşüklüğü şeklinde, eğer sonradan kazanılmışsa, akıl hastalığı olarak adlandırılır⁹. Bir tanıma göre; yaşantının kalitesini düşüren, ruhsal ve bedensel belirtiler ile ortaya çıkan her hal akıl hastalığı olarak ele alınmaktadır¹⁰. Diğer tanım ise; akıl hastalığını, şahsın ruh ve çevresinden gelen baskıları bazı vasıtalar kullanarak kurduğu denge olarak tanımlamıştır¹¹. Öğretide de terim birliği mevcut değildir. Akıl hastalığı yerine akli maluliyet terimini kullanmışlardır. Akıl hastalığı gerek kamu hukukunda gerekse özel hukukta detaylı şekilde incelenen bir konu olmasına rağmen farklı isimlerle ele alınmıştır¹².

Bütün bu kavram çokluğu içinde kastedilen psikolojik durum hep aynıdır¹³. Biz de çalışmamızda mevzuatta sıklıkla yer verildiği için akıl hastalığı terimini kullanmayı tercih edeceğiz¹⁴.

1. Akıl Hastalıkları

Psikopatoloji, akıl ve ruh sağlığını inceleyen bilim dalına verilen addır¹⁵. Akıl hastalığı ise bu bilim dalına göre, kişinin ayırt edicilik gücünü kaldıran ruhsal bozukluk olarak tanımlanmaktadır¹⁶. Akıl hastalıklarının oluşmasında değişik faktörler rol oynamaktadır. Yaş, cinsiyet, sosyolojik faktörler kişinin karakteri ve hastalıkları, hormonlar ve ussal faktörler; akıl hastalıklarının oluşmasını tetiklerler. Mesela akıl hastalıklarının yapılan araştırmalara bakacak olursak, daha çok hapis cezası alan kişilerde, savaşta saf tutan kişilerde, madde bağımlılığı olan kişilerde daha fazla oranda görüldüğünü söyleyebiliriz. Bu da kişilerin maruz

⁷ İÇEL, Kayıhan/ SOKULLU AKINCI, Füsün/ ÖZGENÇ, İzzet/ SÖZÜER, Adem/ MAHMUTOĞLU, F. Selami/ ÜNVER, Yener, **Suç Teorisi**, 2. Kitap, 2. Bası, Beta Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 216, 217.

⁸ T. YÜCEL, Mustafa, “Cezai Sorumluluk ve Akıl Hastası Suçlular”, **Adalet Dergisi**, 1987, s. 32.

⁹ BİRGEN, Nur, **Akıl Hastalıklarına Adli Tıp Açısından Bakış**, 10. Baskı, Adli Tıp, Bilimsel ve Teknik Yayınları Çeviri Vakfı, 1995, s. 269.

¹⁰ YURDAKUL, Sabri, **Ruhsal Hastalıklar ve Başetme Yolları**, Nobel Tıp Kitabevi, İstanbul, 1999, s. 4.

¹¹ T. YÜCEL, Mustafa, “Akıl Hastalığı, Suç ve Cezai Sorumluluk”, **Adalet Dergisi**, 1972, s. 156.

¹² BAYRAM, Ali, **Türk Ceza Hukukunda Akıl Hastalığı**, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu, 2004, s. 72 vd.

¹³ EREM, Faruk, “Akıl Maluliyeti”, **Adalet Dergisi**, 1945, s. 1264.

¹⁴ APAYDIN, Cengiz, **Ceza Hukuku ve Adli Tıp Açısından Kusur Yeteneği**, Adil Yayınevi, Ankara, 1998, s. 31.

¹⁵ “Psikopatoloji” (Çevrimiçi) <http://www.tdk.gov.tr/>, E.T.: 05.04.2020.

¹⁶ Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA): **Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü**, Ankara, 2011, s. 25.

kaldıkları durumlardan etkilenme oranlarına göre akıl hastası olma durumunun artışı göstermektedir¹⁷.

Batı ülkelerinin deliliği akıl hastalığı olarak nitelendirmesi, yakın bir geçmişe dayanır. Deliliğin, tıbbi terimler esaslı bir şekilde yerleşinceye değin, cin çarpmış olarak nitelendirildiği bilinmektedir. Orta Çağ'da ve Rönesans'ta bu hastalık dinsel ve efsunlar içerisinde ele alınmıştır. İnsan doğasının bozuklukları olağanüstü nedenlerle açıklanmaya çalışılmıştır. Bu yanlış hurafelerin bitmesi içinse bilimin öne çıkması gerekmiştir. Olgusal bir yanılığa göre deliler, cin çarpmış kişiler olarak nitelendirilirdi ve yine yanlış bir önyargıya göre; şeytan çarpmış kişiler olarak tanımlanan insanlar ise aslında akli bozuklukları olan akıl hastaları idi¹⁸.

Neredeyse 18. Yüzyılın sonlarına kadar, akıl hastalıklarına bakış açısı tam da yukarıda açıklanan şekliyle devam etmiş olup, tutumu ana hatlarıyla 19. Yüzyıldan itibaren, tıp bilimi efsunlardan, dinsel etkilerden uzaklaşmayı başarabilmiştir. Bu dönemle birlikte “yalnız ilim ve ilmi metot insanı cehaletten ve ona bağlı olan sefaletten kurtarabilir” kanaati tıp biliminin her alanında kendisini geliştirmeye başlamıştır¹⁹. Lakin günümüzde dahi akıl hastalıkları konusu çok fazla araştırılan bir konu olmayı başarabilmiş değildir.

Ülkemiz açısından akıl hastalıklarına bakacak olursak; 765 sayılı TCK'nın 46. maddesinde de “şuurunun veya hareketinin serbestisini tamamen kaldıracak surette akıl hastalığı” olarak tanımlanan tam akıl hastalığı ve 47. maddede “şuurunun veya hareketinin serbestisini ehemmiyetli derecede azaltacak surette akli maluliyet” olarak tanımlanan kısmi akıl hastalığı düzenlenmiştir²⁰. 5237 sayılı TCK'da ise, akıl hastalığı 32. maddede düzenlenmiştir. Bu hüküm ile tam ve kısmi akıl hastalığı ayrımının kaldırıldığı iddia edilmiş olsa da²¹, birinci fıkra hükmünde yer alan “işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamayan veya bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneği önemli derecede azalmış olan kişi” kavramı tam akıl hastalığını; ikinci fıkrada yer alan “Birinci fıkrada yazılı derecede olmamakla birlikte işlediği fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneği azalmış olan kişi” kavramı kısmi akıl hastalığını karşılamaktadır²². Hangi

¹⁷ DOKUZ, Zati, **Adli Psikiyatri (Akıl Hastalıkları ve Toksikomani Mevzuatımız)**, İstanbul 1966, s. 25, 27.

¹⁸ FOUCAULT, Michel, **Akıl Hastalığı ve Psikoloji**, (Çev.: Emre Beyoğlu), İstanbul, 2014, s. 82, 83.

¹⁹ AYKAN, Cevdet, **Akıl Sağlığı ve Hastalığı**, Ankara, 1969, s. 21.

²⁰ 765 Sayılı TCK, (Çevrimiçi) <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/5.3.765.pdf>, E.T.: 10.04.2020.

²¹ Öğretideki görüşler için bkz. KOYUNCU, Erhan, “Türk Ceza Hukukunda Akıl Hastalarının Ceza Sorumluluğu”, Konya 2016, s. 56, 61, (Çevrimiçi) https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=Br_XTptK8CZ70f0JGX9xEnOq1Kto72X9Xl-15rhsbYQlZgEr3J7pO8MAfHjP9uXU, E.T.: 10.04.2020.

²² TOROSLU, Nevzat/ TOROSLU, Haluk, **Ceza Hukuku Genel Kısım**, 25. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara, 2018, s. 413; HAFIZOĞULLARI, Zeki/ ÖZEN, Muharrem, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Ankara, 2012, s. 419; SOYASLAN, Doğan, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014, s. 416, 417. Ayrıca akıl hastalıkları ayrımı için bkz. (Çevrimiçi) www.ceza-bb.adalet.gov.tr/makale/187.doc, E.T.: 12.04.2020.

hastalıkların akıl hastalığı sayılacağı belirliliği olmayan bir tartışmadır. Hukukçuların, tabiplerin ve akıl hastalıkları ile ilgilenen diğer tüm bilimlerin birlikte çalışmaları yaparak bu konuyu aydınlatmaları gerekir²³.

2. Ruhsal Bozukluklar

Tarihsel süreçte şiddet hareketleri ile ruh bozuklukları arasında doğrudan bir ilişki olduğu söylenmiştir²⁴. Platon'a göre ruh hastalıkları akıl noksanlığından ortaya çıkar. Delilik ve cahillik olmak üzere iki önemli ruh bozukluğu vardır. Ruh hastalıklarının çıkış noktası ise ruhun beden vasıtasıyla haddinden fazla haz ve acılara yönelmesidir²⁵. Platon bu durumu Timaios'da şu şekilde ifade etmiştir: "İnsan neşeli yahut da aksine son derece kederli olursa, zevki tatmaya, kederi bir yana bırakmaya, vakitsiz bir gayret gösterir ve hiçbir şeyi ne doğru işitmeye ne doğru görmeye imkân bulur; adeta bir deliye benzer²⁶." Platon'a göre, insana tüm iyilik ve kötülükler ruhtan gelir. Çünkü insan bir bütündür, ruh hasta ise beden, beden hasta ise ruh diğerinden etkilenmektedir. Hekimlerin tedavide başarılı olabilmeleri için bu durumu dikkate almaları gerekmektedir²⁷.

"Orta çağ ve Rönesans boyunca ruh hastalarının bakımını aileleri üstlenmiş, yalnızca tehlikeli olan hastalarla toplumsal kuruluşlar ilgilenmiştir. Psikiyatrik bozukluğu olanlarda saldırgan davranışın sıklığını araştıran çok sayıda çalışmada ruhsal hastalığı olanların topluma oranla daha tehlikeli olmadığı ve daha az tutuklandığı belirtilmiştir. Psikiyatrik bozuklukların hepsinde şiddet davranışı riski aynı olmamakla birlikte, toplumdaki şiddet davranışındaki yükselmeye bağlı olarak psikiyatrik olguların şiddet davranışının da yaygınlaşmakta ve büyük olasılıkla artmakta olduğu ileri sürülmüştür."²⁸

Günümüze gelecek olursak; bedensel, ruhsal, sosyal iyilik durumu ne demektir? "Dünya Sağlık Örgütü'nün 'sağlık bedensel, ruhsal, sosyal olarak iyilik durumudur' tanımı 'sağlık sağlıklı' demenin ötesinde bir anlam taşıyor gibi görünüyorsa da hiç olmazsa sağlığın içine 'ruhsal' ve 'sosyal' kavramlarını

²³ HAFIZOĞULLARI, Zeki, "5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nda Fail, İsnat Yeteneği, İsnat Yeteneğini Azaltan veya Kaldıran Nedenler", (Çevrimiçi) www.baskent.edu.tr/~zekih/ogrenci/FAIL.doc, E.T.: 12.04.2020.

²⁴ ÖNCÜ, F./ SERCAN, M./ GER, C./ BİLİCİ, R./ URAL, C./ UYGUR, N., "Sosyoekonomik Etmenlerin ve Sosyodemografik Özelliklerin Psikotik Olguların Suç İşlemesinde Etkisi", **Türk Psikiyatri Dergisi**, 2006; 17(4): s. 2, (Çevrimiçi), <http://www.turkpsikiyatri.com/Data/UnpublishedArticles/sosyoekonomikEtmenlerin.pdf>; E.T.: 13.04.2020. SEÇKİN, O., **Son 6 Yılda E.Ü.T.F. Psikiyatri Kliniğine Gönderilmiş Kriminal Davranışlı Erişkin Olgular Üzerine Retrospektif Bir Çalışma (1981-1986)**, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, 1987, s. 19.

²⁵ TOPAKKAYA, Arslan, "Temaşa", **Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi**, Cilt: 1, 2015, s. 29, 55.

²⁶ PLATON, **Timaios**, Çev: Erol Güneş, Lütfi Ay, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 2001, s. 118.

²⁷ DERBEDER, Fazıl, **Platon ve Aristoteles'te Ruh Beden Problemi ve Karşılaştırılması**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 9.

²⁸ ÖNCÜ, F./ SERCAN, M./ GER, C./ BİLİCİ, R./ URAL, C./ UYGUR, N., s. 2.

katarak biyomedikal görüşün dışına çıkabilmektedir. İnsan genomunda ileri yaşta ortaya çıkacak kalıtsal bir bozukluğun belirleyicileri yerleşmişse, bu kişi kalıtsal hastalığın ortaya çıkacağı yaşa dek bedensel açıdan sağlıklı görünecektir; fakat genlerinde ileride ortaya çıkacak bir hastalığın imini taşımaktadır. Bu kişi, hastalık ortaya çıkıncaya dek sağlıklı yaşayabilir mi? Sosyal iyilik durumu ne demektir? Bu görüşün içine ister istemez ‘yaşamın niteliği’ kavramı da girer. Toplumda uyumlu, yararlı, üretici olma koşulları da girer. Hangi toplumda hangi tür ve üreticilik? Kitleleri yok etmek, savaş kışkırtmak, desteklemek için silah üretip satmak o toplum için yararlı, üretici bir etkinlik olabilir. Ama sağlıklıdır diyebilir miyiz? Burada sağlığın tanımına toplumsal değer yargıları girmektedir. Yaşamın niteliği nedir? Mesela, bütün ev işlerini karısına bırakan bir erkek yaşamından hoşnut, kendi kendisi ile barışık olabilir. Böyle bir kişi normal midir, anormal midir? Normal ruh sağlığının tanımını neye göre yapabiliriz? ”²⁹. Araştırmalara göre çoğunluğa uyan ve uçta olmayan kişi normaldir. Normali tanımlayabilmek için anormali tanımlamak gerekmektedir. Ve anormali tanımlamak daha kolaydır. Çünkü ruh sağlığı bozulan kişinin duygu, düşünce ve davranışları farklılaşır. Mesela farklılaşmalar, dengesizlikler ve aşırılıklar görülebilir. Bu normlardan bir bölümü evrensel olup diğer bölümü ise zamana ve toplumlara göre değişebilir. Aslında gerçek şudur ki her kişide bu davranışlar görülebilir. Fakat hasta sayılabilecek kişinin bu özelliklerin bazılarını taşıması gerekir. Bunların ruh bozuklukları olabilmesi için sürekli veya yenilenen nitelikte olması, kişinin verimli çalışmasını bozması, kişilerarası ilişkileri bozması beklenmektedir. Hastalıkları araştırıp tanımlarsak, sağlıklı olma koşullarını ve sınırlarını da belirlememiz daha olanaklı hale gelir³⁰.

B. Akıl Hastalıkları ile Ruhsal Bozuklukların Karşılaştırması

Akıl hastalıkları; akıl sakatlığı, akıl zayıflığı, delillik, akli zayıf bulunanlar, psikiyatrik bozukluklar, ruhsal bozukluklar, ruh hastalıkları vb. gibi terimlerle adlandırılmaktadır. Belirtelim ki hukuk, tıp vb. gibi değişik bilimlerde farklı adlandırmaları sonucunda herhangi bir terim birliğine varılamamıştır. 765 sayılı TCK’nın ilk şeklinde ruhi zaaf terimi kullanılmıştır. “Hastalığın ancak maluliyetin bir sebebi olacağı, maluliyet kavramının daha geniş olup; akıl hastalığının akli maluliyetin yalnız bir bölümünü meydana getirmesi sebebiyle akıl hastalığı yerine akli maluliyet ibaresinin kullanılmasının uygun olacağı belirtilmiştir”³¹. Her akıl hastalığı maluliyet sonucunu doğurmaz. Bu nedenle akli maluliyet, şifası olmayan akıl hastalıklarını ifade eder. Akıl zayıflığıysa zeka gerilikleri başta olmak üzere akıl hastalıklarının derecelerini belirtir³².

²⁹ ÖZTÜRK, M. Orhan/ ULUŞAHİN, N. Aylın, **Ruh Sağlığı ve Bozuklukları**, 14. Baskı, Ankara, Bayt Yayınları, 2016, s. 105, 108.

³⁰ ERİKSON, E. H., “Growth and Crisis of the ‘Healty Personality’”, Personality in Natura, Society and Culture, Ed. C. KLUCKHOHN/ H. A. MURRAY/ Alfred A. KNOPF, Newyork, 1953, s. 1, 31.

³¹ OSMAN, Mazhar, **Tababeti Ruhiye**, 3. Bası, Kader Basımevi, Fasikül II, İstanbul 1947, s. 101.

³² BAYINDIR, Sinan, **Türk Ceza Hukukunda Akıl Hastalığı**, 2. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, Ekim 2018, s. 45.

Ruhsal bozukluk kavramının tanımlanması için ilk olarak ruhsal sağlığın ne olduğunu tespit etmek şarttır. Ruh sağlığı, kişinin kendisiyle ve çevresiyle barış içinde olması ve uyum göstermesi olarak tanımlanabilir³³. Çünkü ruhsal bozukluklar tamamen akılla bağlantılı değildir, başka sebeplerden de ortaya çıkabilir³⁴. Ruhsal bozukluk psikiyatrik bir kavramdır. Daha çok kişisel bir hali öngörür. Psikiyatride her bir olayın kendine özgü yapısının ortaya konulması gayesi varken; Ceza hukukunda amacın akıl hastalığını sistematize etme gayesine yöneldiği görülür³⁵.

Kanunlarda genellikle “*akıl hastalığı*” kavramı kullanılmış ise de, bunun yerine başka terimlerin kullanılması gerektiğini açıklayanlar olmuştur. Günümüzde, Dünya Sağlık Örgütü’nün, psikolojik hastalıklar ile nörolojik hastalıklar şeklindeki ayrımı kaldırmış olmasından dolayı, akıl hastalığı yerine ruhsal bozukluk teriminin kullanılması gerektiği belirtilir³⁶.

II. COVID – 19 Hakkında Genel Bilgiler

A. Genel Açıklama

Tüm dünyayı hakimiyetine alan COVID-19 virüsünün ülkemizdeki ve dünyadaki etkileri, özellikle akıl sağlığı bakımından ve psikoloji ve sosyolojik açıdan net olarak gözlemlenebilmesi bakımından bir hayli mühimdir. COVID-19 ile ilgili hemen hemen her şey söylenilmiş fakat gelecek yıllarda olacak olan akıl hastalıkları ve psikolojik etkileri bilindiği üzere henüz tamamlanma sürecine gelmemiştir. Umarız ki bu süreç ülkemiz açısından en makul şekilde biter ve akıl sağlığı açısından gelecek günler ve seneler için kayıplar vermeyiz.

Dünya 2020 yılını Çin’den yayılan bir salgın haberi ile karşıladı. Çin’in Hubei eyaletinin Vuhan şehrinde etiyolojisi bilinmeyen pnömoni vakaları görüldüğü söylenildi. İlk olarak bu enfeksiyon yalnızca Çin’in bir bölgesindeydi. Diğer ülkelere gelme ihtimali uzak görülüyordu. Bu nedenle dünya stabil şekilde yaşantısına devam etmekteydi. Fakat 7 Ocak tarihinde bu hadiselerdeki faktörün önceleri insanlarda belirlenmemiş yeni bir koronavirüs (2019- nCoV) olduğu açıklandı. Sonraları ise bu hastalığın ismi COVID - 19 olarak tanımlandı. 30 Ocak 2020’de Dünya Sağlık Örgütü bu salgını halk sağlığı açısından acil durum olarak ilan etti. Bu virüs 11 Mart’ta ise Dünya’da Pandemi olarak ilan edildi. Yeni tip COVID – 19 vakası ülkemizde resmi olarak ilk defa 11 Mart 2020 tarihinde tespit

³³ ÖZTÜRK/ ULUŞAHİN, s. 145 vd.

³⁴ ÇAM, Olcay/ ENGİN, Esra, **Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği**, 1. Bası, İstanbul Tıp Kitabevi, İstanbul, 2014, s. 5.

³⁵ BAYINDIR, s. 41.

³⁶ YİĞİT, Nuri, “TCK Genel Hükümler”, <http://www.cezabb.adalet.gov.tr/makale/130>, E.T.: 13.04.2020. Özkan, Mustafa/ HAKERİ, Hakan, “Ceza Hukuku ve Ruhsal Bozukluklar”, http://www.akader.net/KHUKA/2_98_ekim/ceza_hukuku_ve_ruhsal.htm, (s. 3, 4). E.T.: 13.04.2020.

edildi. Bunun sonrasında herkesin bildiği ve dahil olduğu tedbirler ve tatbikler süratli biçimde yaşantımıza dahil oldu. COVID - 19 hemen hemen tüm dünyada hayatı durdurdu ve belki dünya son zamanlarda ilk defa bu tarz bir salgına maruz kaldı. Dünyada olduğu gibi aynı şekilde ülkemizde de herkes evinde kalmaya devam etti. Salgının hızının azaltılması için tüm ülkenin kurallara uyması gerekmektedir. COVID-19 hakkında bilinmezlikler nedeniyle bu alanda inceleme ve araştırma yapmak amacıyla bu çalışmayı ele almaya çalıştık. Şuan için salgınla ilgili kesin veriler olmamakla birlikte özellikle tıp bilimin bize kısa sürede sunduğu araştırmalardan faydalandık³⁷.

1. COVID – 19 Nedir?

COVID – 19, yukarıda bahsini ettiğimiz ülke olan Çin Halk Cumhuriyeti’ndeki canlı hayvan pazarı olarak adlandırılan Huanan Deniz Ürünleri ve Canlı Hayvan Toptan Satış Pazarı’ndan (Huanan Seafood and Live Animal Market) çıktığı farz edilen bir hastalık idi. Kısa bir zaman diliminde epidemik bir hale geldi. Yapılan incelemelerde ise bu hastalığa yakalanan kişilerin birçoğunun bu pazarı ziyaret ettikleri ve bu pazar ile olan irtibatları belirlendi. Bu pazarda yarasa, dağ faresi, canlı kümes hayvanları, yılan vb. şeklinde yenilmesi pek uygun olmayan hayvanların satıldığı bilinmekteydi. İlk başlarda bu virüsün görüldüğü hastalardan 7 tanesinin durumu ciddiye, bir hasta yaşamını yitirmişti. Hemen hemen 9 gün içerisinde doktorlar, bilim insanları ve epidemiyolojistlerden meydana gelen profesyonel bir ekip; bulaşıcı patojenlerle ortaya çıkan Severe Acute Respiratory Syndrome SARS-CoV; 2002, Middle East Respiratory Syndrome MERS-CoV; 2012, influenza kuş gribi (H5N1 Avian Influenza) adı verilen binlerce insanı öldüren solunum yolları hastalıklarına etken olan virüsleri, gelişen bu yeni tablodan dışlayarak, farklı bir hastalığın ortaya çıktığını, bunun da yeni Corona virüs, COVID - 19 şeklinde tanımlandığını tüm dünyaya açıkladılar.³⁸ Hastalığın ilk başlardaki olgu sayıları hakkında değişik kaynaklarda farklı yorumlar vardır.³⁹

³⁷ ÇELİK, Gülfem E., “COVID – 19 Kitabı”, **Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi COVID-19**, s.1. Aynı şekilde bkz. SANCAK, Merve/ ÇÖL, Meltem, “Türkiye’de COVID-19 Pandemisinin Kronolojik Olarak İncelenmesi”, Bölüm 26, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi COVID-19, s. 201. Ed. Osman MEMİKOĞLU, Volkan GENÇ. Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. “COVID-19 Nedir?” (Çevrimiçi) <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/COVID-19>, E.T.: 15.04.2020. WHO, “Coronavirus Disease (COVID19) Pandemic”, (Çevrimiçi) <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019>, E.T.: 15.04.2020. Worldometer. Coronavirus Cases, (Çevrimiçi)<https://www.worldometers.info/coronavir us/coronavirus-cases/>, E.T.: 15.04.2020.

³⁸ ÜSTÜN, Çağatay/ ÖZÇİFTÇİ, Seçil, “COVID-19 Pandemisinin Sosyal Yaşam ve Etik Düzlem Üzerine Etkileri: Bir Değerlendirme Çalışması (Effects of COVID-19 Pandemic on Social Life and Ethical Plane: An Evaluation Study)”, *Anadolu Klin / Anatol Clin, Orijinal Araştırma / Original Research*, (Çevrimiçi)<https://dergipark.org.tr/en/pub/anadoluklin/issue/53241/721864>, E.T.:15.04.2020. H., Lu/ CW., Stratton/ YW., Tang, Outbreak of Pneumonia of Unknown Etiology in Wuhan, China: The Mystery and The Miracle., *J Med Virol.* 2020; 92, pp. 401, 402.

³⁹ ZHAO S. / MUSA, SS. / LİN, Q. / RAN, J. / YANG, G. / WANG, W., “Estimating the Unreported Number of Novel Coronavirus (COVID-19) Cases in China in the First Half of January 2020: A Data-Driven Modelling Analysis of the Early”, *Outbreak. J. Clin. Med.* 2020; 9, pp. 388. ÜSTÜN/ ÖZÇİFTÇİ, s. 143.

Hastalık belirtisi olanlardan pek çoğunun hatta tümünün Çin vatandaşı olduğu bildirilmişti⁴⁰. 13 Mart 2020’de Dünya Sağlık Örgütü basın açıklamasında Genel Direktör Dr. Tedros Adhanom Ghebreyesus’un bu corona virüsün yayılım hızının kısıtlanması için söylediği “Nerede olduğunu bilmediğiniz bir virüsle savaşamazsınız. COVID - 19 yayılım zincirini kırmak için tespit edin, izole edin, test edin ve tedavi edin! Bulduğumuz ve tedavi ettiğimiz her olgu hastalığın yayılımını kısıtlayacak.” şeklindeki söz,⁴¹ hastalığın bundan sonraki gidişatı hakkında bize bilgi verici niteliktedir.

2. COVID – 19 ve Anksiyete

Anksiyete olarak bilinen kaygı, tehlikeli durumlarda, “vücuda meydan okumaya hazır olması gerektiğini haber veren” sinyal demektir⁴². COVID – 19’a bağlı olarak yaşanan zorlu sürecin meydana getirdiği stres belirtilerini önlemeyi ya da azaltmayı hedefleyen yöntemler, bilinenin tersine, bazı olumsuz duygulardan (korku, üzüntü, öfke vb.) kurtulmayı hedeflemez; aksine olarak olumsuz duyguları görmeye ve anlamaya çalışmakla başlar. Stres yönetiminde göz önüne alınması gereken fiziksel aktivite ve beslenmenin yanında, farklı gevşeme teknikleri de travmatik stresle başa çıkmada kullanılması tavsiye edilmekte olan ispata dayalı yöntemlerdir⁴³.

COVID - 19’un kontrol algısına yönelik bilimsel sonuçlar araştırıldığında buna katılanların en yüksek puan ortalamalarının kişisel kontrol boyutunda olduğu belirlenmiştir. Bilhassa sosyal medyada çoğunlukla gösterilen kişisel hijyen, sosyal mesafe ve el yıkama hassasiyetine yapılan vurgunun kişilerde bu farkındalığı oluşturduğu ifade edilebilir. Türkiye’de yapılan çalışmada⁴⁴, kişilerin bu pandemiye karşı aşırı derecede hassas olduğu, kayıtsız olamadığı, sosyal

⁴⁰ HUI DS./ AZHAR, EI. / MADANİ TA./ NTOUMİ, F./ KOCK, R./ DAR O./, “The Continuing COVID-19 Epidemic Threat Of Novel Coronaviruses to Global Health — The latest 2019 Novel Coronavirus Outbreak in Wuhan, China. International Journal of Infectious Diseases”, 91.2020, pp . 264, 266. “Yeni Koronavirüs, COVID-19 Nedir? ”, (Çevrimiçi) <https://www.yeditepe.edu.tr/tr/duyuru/yeni-koronavirus-COVID-19-nedir>, E.T.: 20.04.2020. TESİNİ, BL. Coronaviruses and Acute Respiratory Syndromes (COVID-19, MERS, and SARS) Coronaviruses and Acute Respiratory Syndromes (COVID-19, MERS, and SARS). (Çevrimiçi) <https://www.msmanuals.com/professional/infectious-diseases/respiratory-viruses/coronaviruses-and-acute-respiratory-syndromes-COVID-19,-mers,-and-sars>, E.T.: 20.04.2020. ÜSTÜN/ ÖZÇİFTÇİ, s. 143.

⁴¹ “Koronavirüs Neden Hızlı Yayıldı? ”, (Çevrimiçi) <https://www.e-psikiyatri.com/koronavirus-neden-hizli-yayildi-corona-virusu>, E.T.: 21.04.2020. ÜSTÜN/ ÖZÇİFTÇİ, s. 143.

⁴² “Anksiyete Nedir? Anksiyete Belirtileri Nelerdir? ”, (Çevrimiçi) <https://www.memorial.com.tr/saglik-rehberleri/anksiyete-nedir-anksiyete-belirtileri-nelerdir/>, E.T.: 08.06.2020

⁴³ “Gerginlikle Başa Çıkmak İçin Uygulanabilecek Yöntemler”,(Çevrimiçi) <https://www.psikiyatri.org.tr/uploadFiles/2132020115258-gevsemebrosur.pdf>, E.T.: 21.04.2020.

⁴⁴ EKİZ, Tutku / İLİMAN, Ebrar / DÖNMEZ, Elif, “Bireylerin Sağlık Anksiyetesi Düzeyleri İle COVID-19 Salgını Kontrol Algısının Karşılaştırılması (Comparison of Health Anxiety Level and Control Perception of COVID - 19) ”, Usaysad Dergisi, (Araştırma makalesi), (Çevrimiçi)<https://dergipark.org.tr/en/pub/usaysad/issue/54067/729076>, E.T.:22.04.2020.

medya ve diğer medya kanallarından aldıkları bilgilere önem verdiği ve özellikle el hijyeni başta olmak üzere diğer temizlik ile ilgili kurallara ciddi şekilde yaklaştıkları belirlenmiştir. Diğer bir çalışma da yurt dışında yapılmıştır. Çalışmaya katılan kişilerin %28'inin ellerini normalden daha sık sabun ve suyla yıkadığı, %17'sinin kapı kolu gibi dokunma sıklığının daha yoğun olduğu yerleri dezenfekte etme oranının arttığı, %35'inin ise kalabalık yerlerden daha uzak durduğu belirtilmiştir. Hong Kong'ta yapılan incelemelerde⁴⁵ COVID - 19 salgınından korunmada en aktif usulün kişisel hijyen tatbikatını fazlalaştırmak olarak görülmektedir. Kişilerde bu çeşit pandemilerde kişisel hareket ve uygulamalarının ehemmiyetinin anlaşılmış olması olasıdır. Eş şekilde yapılan başka bir incelemede⁴⁶ Çin'de COVID - 19'un meydana gelmesinin halk arasında aşırı şekilde olumlu olmayan duygusal veya davranışsal tepkiler getirmediğini, bunun tersine daha az saldırganlık, daha az sigara içme gibi faydalar da sağladığı görülmüştür. Bu durumun özellikle Çin'de alınan aşırı önlemlerle alakalı olması olasıdır.

Fakat özellikle sigara ve diğer bağımlılıklar ve ayrıca diğer anksiyetelerle ilgili ülkemizde yapılan, henüz salgının pik olma seviyesinde dahi olmadığı bu erken dönemde, çok fazla çalışma bulunmamaktadır. Bağımlılıkların, ne şekilde olduğuna dair çalışmalar, sokağa çıkma yasağının olduğu, çalışmamızın yapıldığı bu zor dönem sürecinde dahi online anket ve çalışmalar yapıp araştırmalara devam edilecektir.

B. Gelecekteki Akıl Hastalıkları İhtimali ve COVID - 19 İlişkisi

COVID – 19 hayatımıza kısa bir süre önce girdiğinden beri, insanlarda akıl sağlığı problemi yaşandığı bir gerçek olmakla birlikte, şu an için hali hazırda ülkemizde herhangi bir kapsamlı araştırma yapılmış değildir. Fakat ileride olması muhtemel akıl hastalıkları olasılığına karşı ne gibi önlemler alabiliriz, bunu incelemek gerekmektedir. Dediğimiz gibi, şu an için bu erken dönem pandemide evde kalma yasağı ile birlikte insanlarımızda meydana gelen ruhsal bozukluklar için etkili başa çıkma yöntemlerini ele almak gerekmektedir. Öncelikle, kişiler ev ortamını sevmelidirler. Bunun bir tatil olmadığını, zorunluluk olduğunu idrak edip, ruhsal olarak çöküntüye uğramamaları gerekmektedir. Akıl sağlığı yerinde olan kişiler için en başta yapılması gereken budur. Diğer akıl hastalığı olan kişiler içinse, tıbbi yahut psikiyatrik araştırmaların da bir an önce yapıp, açıklığa kavuşturulması lazımdır. Biz de çalışmamızda yapılan araştırmaları inceleyip bu zorlu süreçte aktarmaya çalışacağız.

⁴⁵ EKİZ/ İLİMAN/ DÖNMEZ, s. 152.

⁴⁶ LI, J. B./ YANG, A./ DOU, K./ WANG, L. X./ ZHANG, M. C. and LİN, X., Chinese Public's Knowledge, Perceived Severity, and Perceived Controllability of The COVID-19 And Their Associations With Emotional And Behavioural Reactions, Social Participation and Precautionary Behaviour: A National Survey 2020, (Çevrimiçi)doi:10.31234/osf.io/5tmsh, E.T.: 21.04.2020. EKİZ/ İLİMAN/ DÖNMEZ, s. 152.

Salgın hastalıklar gibi toplumsal düzeyde korku uyandıran durumlar, depresif bozukluk⁴⁷ ve bipolar bozukluk⁴⁸ hastalık dönemlerini (depresif duygudurum veya mani/hipomani) tetikleme riski taşıyabilir⁴⁹. Anksiyete, depresyon, uykusuzluk veya travma sonrası stres bozukluğu semptomları olan hasta kişiler için basamaklı bakım, bakım sağlamada etkili ve elverişli bir görüş oluşturabilir⁵⁰. Bu görüşe göre, ruh sağlığı sorunlarını incelemek çok fazla önemlidir. Çünkü ev içi şiddet ve çocuk istismarı gibi, iki olumsuz eğilimin de zorunlu evde kalma yaşağında fazlalaşacağı öngörülen sürveyans da önemlidir. Düşük seviyeli semptomları olan bu akıl hastalarına, semptomları ve endişeleri ile ilgili kendilerine yardımcı olarak gerekli gereçler sağlanır ve ek veya kalıcı endişeleri varsa bir akıl sağlığı uzmanıyla konuşmaya hak kazanırlar. Bilhassa sağlık çalışanları grubunun, endişe, sıkıntı ve hastaların bakımı ile alakadar diğer duygu durumları açıklayabilecek ruh sağlığı uzmanlarına özel olan ve kişilerin isteğe bağlı erişimden faydalanmaları muhtemeldir. Orta ila şiddetli semptomları olan akıl hastaları içinse birincil bakım sağlayıcıları tarafından tedavi edilebilir yahut bu zorlu süreçte dahi bir akıl sağlığı uzmanı tarafından tedavisi istenebilir. Fakat bu tedavi yöntemlerinden olan psikiyatrik tedaviler şartlar elverdiği sürece yüz yüze değil bilgisayar veya telefonla sanal bir şekilde uygulanmalıdır⁵¹. Ses yahut sesli görüntülü aramalarla yapılan hasta tedavisi kısa mesajlardan ve e-postalardan çok daha fazla performanslı olabilir. Yüz yüze ziyaretler gerektiğinde kişisel koruyucu ekipmanlar aracılığıyla (örneğin, maskeler, koruyucu gözlükler, eldivenler vb.) olmalı ve ayrıca gruplar yerine kişilere özel olarak yapılmalıdır.

⁴⁷ “Depresif Bozukluk: Depresyon (çökkünlük) insanın duygudurum hallerinden biridir. Belirli bir dereceye kadar normal kabul edilebilecek bu ruh hali, süresi uzadıkça ve şiddeti arttıkça bir hastalık haline gelir. Ne zamandır olduğuna, çökkünlüğün derecesine ve başka ek belirtilerin varlığına göre, “major depresif bozukluk”, “minör depresif bozukluk”, “kısa depresif bozukluk” vd. gibi isimler alır. Ama hepsinin ortak noktası çökkün duygudurumun artık sağlıklı yaşam sürmeye izin vermemesidir.”, (Çevrimiçi) <http://www.ozanpazvantoglu.com/calisma-alanlarim/depresif-bozukluk>, E.T.:08.06.2020.

⁴⁸ “Bipolar bozukluk (iki uçlu duygudurum bozukluğu) bir diğer adıyla manik-depresif hastalık, kişinin duygudurumunda, enerjisinde ve sosyal aktiviteleri tamamlama yetisinde bozulmalara neden olan psikolojik hastalıktır.”, (Çevrimiçi) <https://www.memorial.com.tr/saglik-rehberleri/bipolar-nedir-bipolar-bozukluk-belirtileri-nelerdir/>, E.T.: 08.06.2020.

⁴⁹ “COVID - 19 Salgını ve Duygudurum Bozuklukları: Depresif Bozukluğu veya Bipolar Bozukluğu Olan Bireyler Ve Yakınları İçin Bilgilendirme”, (Çevrimiçi)<https://www.psikiyatri.org.tr/TPDDData/Uploads/files/DuygudurumCOVID-16042020.pdf>, E.T.: 23.04.2020.

⁵⁰ MURRAY, B Stein/ MD, MPH, “Coronavirus Disease 2019 (COVID-19): Psychiatric Issues, Section”, (Çevrimiçi) https://www.uptodate.com/contents/coronavirus-disease-2019-covid-19-psychiatricissues?search=covid%2019%20treatment&source=search_result&selectedTitle=5~150&usage_type=default&display_rank=5, E.T.: 23.04.2020.

⁵¹ MURRAY, B Stein/ MD, MPH, “Coronavirus Disease 2019 (COVID-19): Psychiatric Issues, Section”, https://www.uptodate.com/contents/coronavirus-disease-2019-covid-19-psychiatricissues?search=covid%2019%20treatment&source=search_result&selectedTitle=5~150&usage_type=default&display_rank=5, E.T.: 23.04.2020.

Psikiyatristlerden COVID - 19 için farmakoterapi⁵² alan hastalar için danışmaları istenebilir ve bu sebeplerle şuan kullanılan çeşitli ilaçlara aşına olmalıdırlar. Örneğin, hastaneye yatırılan COVID - 19 hastalarında (ve klinik çalışmalara tabi tutulan) sıklıkla kullanılan antimalaryal bir ilaç olan hidroksiklorokin , ruh hali ve anksiyete bozuklukları, uykusuzluk ve daha nadir olarak psikoz gibi psikiyatrik yan etkilerle alakalıdır. Psikiyatrik ilaçların diğer ilaçlarla spesifik etkileşimleri belirlenmelidir. COVID - 19 için değerlendirilen spesifik ilaçlar ayrı ayrı açıklanmaktadır. Genel halk içinde COVID - 19 iletim hızını yavaşlatması ve COVID - 19 vakalarının “eğrisini düzleştirilmesi” için yaygın olarak teşvik edilen fiziksel mesafelendirme, bazı kişiler, bilhassa yaşlılar da dahil olmak üzere yalnız yaşayanlar için daha fazla yalnızlığa neden olacaktır. Dijital teknolojiye faydalanabilecek bireyler için bu, sosyal bağlılık için bir köprü görevi görebilir ve teşvik edilmelidir⁵³. Fiziksel uzaklaşma bağlamında, yatan hastaların çoğu ailelerin ve arkadaşlarının ziyaretlerini kısıtlamıştır yahut bu zorlu süreçte askıya almıştır . Stres faktörlerinin ele alınması, potansiyel endişe ve sıkıntı kaynakları bazı içeriklere sahiptir⁵⁴. Karantinanın olumsuz psikolojik etkisini inceleyen çalışmalar mevcuttur⁵⁵.

COVID - 19 salgını sosyal izolasyon ve ruhsal sağlık hizmetlerine erişim çok azaldığı için intihar düşüncesi ve hareketine mahal verebilir. İntihar vakaları daha evvelki salgınlar esnasında karantinanın olumsuz bir tepkisi olarak açıklanmıştır. Orta ila şiddetli sıkıntı, anksiyete yahut depresyonu olan hastalar ise intihar düşünceleri ve davranışları açısından taranmak zorundadır. COVID - 19 olan ve psikiyatrik bozukluğu olan akıl hastaları ile telefon yahut bilgisayar aracılığıyla sosyal teması sürdürmenin yanı sıra fiziksel mesafeyi koruyan yüz yüze

⁵²“ Farmakoterapi; ilaçlarla tedavi anlamına gelmektedir”, (Çevrimiçi) <https://drcunceytunsal.com/terapi-cesitleri/farmakoterapi-ilac-tedavisi/>, E.T.: 08.06.2020.

⁵³ MURRAY, B Stein/ MD, MPH, “Coronavirus Disease 2019 (COVID-19): Psychiatric Issues, Section”, https://www.uptodate.com/contents/coronavirus-disease-2019-covid-19-psychiatric-issues?search=covid%2019%20treatment&source=search_result&selectedTitle=5~150&usage_type=e=default&display_rank=5, E.T.: 24.04.2020.

⁵⁴ “Kişisel koruyucu ekipmanlara erişim. Kendine maruz kalma ve enfeksiyon riski. Başkalarını enfeksiyona maruz bırakma riski. Teste erişim. COVID-19 hakkında güncel, doğru bilgilere erişim. Okul kapanışları sırasında çocuk bakım hizmetlerine erişim. Artan ve vergilendirme iş yükleri. Yetersiz kaynakların nasıl tahsis edileceğine karar verme, başkalarını yanlışlıkla tehlikeye atma ve başkalarının en iyi uygulamalara aykırı olduğunu düşündüğü klinik kararları uygulama gibi durumlardan kaynaklanan ahlaki ikilemler ve ahlaki yaralanma. Kontrol kaybı / güvenlik açığı. İş arkadaşlarından ve yöneticilerden destek alma ve kullanma. Hasta ölümleri”, (Çevrimiçi) <https://www.uptodate.com/contents/coronavirus-disease-2019-covid-19-psychiatric-illness>, E.T.: 24.04.2020.

⁵⁵ “Karantinanın amacını ve nasıl uygulanacağını açıklayın. Gönüllü karantina, zorunlu karantinadan daha az sıkıntı ile ilişkilidir. Karantinanın başkalarını güvende tutmanın özgecil yararını vurgulayın. Genel (örn. Gıda ve barınma) ve tıbbi malzemelerin (örn. Reçeteler, termometreler ve yüz maskeleri) alınmasını kolaylaştırın.”, (Çevrimiçi) <https://www.uptodate.com/contents/coronavirus-disease-2019-covid-19-psychiatric-illness>, E.T.: 24.04.2020.

görüşmeler için teşvik edilip telehealth⁵⁶ tedavi şekilleri uygulanmaya başlanılmalıdır.

1. COVID – 19 ve Akıl Hastalığı Problemleri

COVID - 19 hastalığı salgını insanlar ve topluluklar için stres yaratabilir. Bir hastalık hakkındaki korku ve kaygı bunaltıcı olabilir ve yetişkinlerde ve çocuklarda güçlü duygulara neden olabilir.⁵⁷ COVID - 19 pandemisi bizim çalışmamızı hazırladığımız bu süreçte, uzun süre önce Çin Halk Cumhuriyeti'nde yayıldı. Ulusal Sağlık Komisyonu, COVID – 19'dan etkilenen kişiler için acil psikolojik kriz müdahalesine yönelik yönergeler yayınlamıştır⁵⁸. Çin'deki hastaneler ve üniversiteler, hastalar, aile üyeleri ve salgından etkilenen diğer kişiler için, akıl hastalığını önlemeye yönelik olarak ve psikolojik danışmanlık hizmetleri sunmak için çevrimiçi platformlar kurmuşlardır. Fakat bir kısım bilim insanları⁵⁹ COVID - 19 doğrulanmış hastaların, enfeksiyon şüphesi olan hastaların, karantinaya alınan aile üyelerinin ve sağlık çalışanlarının akıl sağlığı gereksinimlerinin kötü ele alındığını iddia etmektedir.

Çin'deki psikolojik müdahalelerin organizasyon ve yönetim modelleri iyileştirilmelidir. Batıdaki bazı ülkeler (örneğin, İngiltere ve ABD), halk sağlığı acil servisleri ile başa çıkmak için psikolojik kriz müdahaleleri için prosedürler oluşturmuştur. Çin'de de psikolojik kriz müdahaleleri üzerine teorik ve pratik araştırmalar nispeten yakın zamanda başlamıştır. 2004 yılında, Çin Hükümeti zihinsel sağlık girişimlerini güçlendirmeye yönelik yönergeler yayınladı⁶⁰. Bununla birlikte, psikolojik müdahale faaliyetlerinin organizasyonu ve yönetimi çeşitli problemlere sahiptir. COVID – 19'un patlak vermesi, Çin'de psikolojik müdahalenin sağlanmasında birçok sorun olduğunu göstermiştir. Ülkemiz içinse durum, çalışmamızın hazırlandığı bu süreç içerisinde daha da zor durumlar

⁵⁶ “Telehealth, sağlıkla ilgili hizmetlerin ve bilgilerin elektronik bilgi ve telekomünikasyon teknolojileri aracılığıyla dağıtılmasıdır. Uzun mesafeli hasta ve klinisyenle temas, bakım, tavsiye, hatırlatmalar, eğitim, müdahale, izleme ve uzaktan kabul olanağı sağlar.”, (Çevrimiçi)<https://g.co/kgs/HuorDr>, E.T.: 08.06.2020.

⁵⁷ “Koronavirüs Hastalığı Salgını Sırasında Ruh Sağlığı ve Stresle Baş Etme”, (Çevrimiçi) <https://www.psikiyatri.org.tr/2147/koronavirus-hastaligi-salgini-sirasinda-ruh-sagligi-ve-stresle-bas-etme>, E.T.: 25.04.2020.

⁵⁸ LI, Duan/ GANG, Zhu, “Psychological Interventions for People Affected by the COVID – 19 Epidemic”, Published: February 18, 2020, (Çevrimiçi)[https://www.thelancet.com/journals/lanpsy/article/PIIS2215-0366\(20\)30073-0/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lanpsy/article/PIIS2215-0366(20)30073-0/fulltext), E.T.: 26.04.2020. “Çin Ulusal Sağlık Komisyonu Yeni Koronavirüs Enfeksiyonları İçin Pnömoniye Acil Psikolojik Kriz Müdahalesi İçin Kılavuzlar Hakkında Bir Bildirim”, (Çevrimiçi) <http://www.nhc.gov.cn/xcs/zhengcwj/202001/6adc08b966594253b2b791be5c3b9467.shtml>, E.T.: 26.04.2020.

⁵⁹ XIANG, YT/ YANG, Y./ LI, W, “2019 Yeni Koronavirüs Salgını İçin Zamanında Akıl Sağlığı Bakımına Acilen İhtiyaç Vardır.”, Lancet Psikiyatrisi, 2020, (Çevrimiçi)[http://doi.org/10.1016/S2215-0366\(20\)30046-8](http://doi.org/10.1016/S2215-0366(20)30046-8), E.T.: 26.04.2020.

⁶⁰ “Çin Devlet Konseyi Akıl Sağlığı Çalışmaları İle İlgili Rehberliğin Daha Da Güçlendirilmesine İlişkin Bildirim”, Çin Devlet Konseyi Genel Müdürlüğü, Pekin 2004, (Çevrimiçi) http://www.gov.cn/gongbao/content/2004/content_62998.htm, E.T.: 13.02.2020.

getirmiştir. Evde kal çağrısına uyan vatandaşlarımız önceleri panik ile karşı karşıya gelmiş, birbirleri ile teması azaltmaya çalışmışlardır. Aniden gelen birbirinden uzak kalma düşüncesi vatandaşlarımızı derinden etkilemiştir. Bununla birlikte daha sonraları olan haftasonu sokağa çıkma yasakları ile bu süreç pekişmiştir. Vatandaşlarımız bu süreçte akıl sağlıklarını yerinde tutmak amacıyla ilk evrede herhangi bir önlem alamamıştır. Daha sonraları sosyal medya ve medya kanallarında açıklama yapan bilim insanları, insanların psikolojilerini nasıl yönetmeleri doğrultusunda bilgilendirmelerde bulunmuşlardır. Tabi ki 65 yaş üzeri ve 20 yaş altı vatandaşlarımız da sokağa çıkma yasağına maruz kalmışlardır. 20 yaş altı gençler için okullarda görüntülü ve sesli yayın yapan uzman psikologlar tarafından destek verilmekte ise de 65 yaş üzere ‘yaş almış’ vatandaşlarımız ise daha büyük yalnızlık ve panik içerisinde kalmışlarsa da devletimiz gereken tedbirleri alarak kaymakamlıklar nezdinde vefa hatları kurdurmuş ve vatandaşlarımız mağdur edilmeyip psikolojik destek alabilme yoluna ulaşmayı başaramışlardır. Çalışmamızı yazdığımız bu dönemde haftasonu sokağa çıkma yasağında 65 yaş üzeri ve 20 yaş altı vatandaşlar için saatlik yürüyüş izni verilmiş ve akıl sağlığı için önemli adımlar devletimiz tarafından atılmaya devam edilmiştir. Son olarak akıl hastalığı olan vatandaşlarımız için, Çin’i örnek alarak sesli ve uzaktan görüntülü arama yoluyla destek ve her halükarda en ağır akıl hastalarımız için önlem alınarak hastanelerde tedavi edilmeleri sağlanmaktadır. Çünkü ülkemizde hastanelerimiz açıktır ve akıl hastalığı ağır vatandaşlarımıza da sağlık hizmetlerini kesintisiz şekilde sunmaktadırlar. Bunun için Sağlık Bakanımız bu pandemi döneminde yoğun ve istikrarlı şekilde çalışarak, vatandaşlarımıza en iyi hizmeti sunmayı başarmıştır ve başarmaktadır.

2. COVID – 19’da Çin’deki Sanal Akıl Sağlığı Görevleri

COVID - 19 nedeniyle hızla artan sayıda teyit edilmiş vaka ve ölümün bir sonucu olarak, hem sağlık personeli hem de halk, kaygı, depresyon ve stres vb. hastalıklar da olmak üzere psikolojik sorunlar ile akıl sağlığı problemleri yaşamaktadır⁶¹. Çin Ulusal Sağlık Komisyonu, COVID - 19 salgını için acil psikolojik kriz müdahalesi ilkelerinin bildirilmesiyle başlayarak, daha sonra salgın hastalıklar için psikolojik yardım hatlarının oluşturulmasına ilişkin bildirim ve birkaç kılavuz belge yayınlamıştır⁶².

“Çevrimiçi psikolojik danışmanlık hizmetleri (örneğin, WeChat tabanlı kaynaklar), Çin’in tıp kurumlarında, üniversitelerde ve akademik alanda ruh sağlığı uzmanları tarafından yaygın olarak kurulmuştur. Depresyon, anksiyete ve

⁶¹ SHUAI, Liu/ LULU, Yang/ CHENXI, Zhang/ YU, – Tao Xiang/ ZHONGCHUN, Liu, “Online mental health services in China during the COVID – 19 Ourbreak”, (Çevrimiçi), [https://www.thelancet.com/journals/lanpsy/article/PIIS2215-0366\(20\)30077-8/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lanpsy/article/PIIS2215-0366(20)30077-8/fulltext), E.T.: 27.04.2020.

⁶² National Health Commission of China Guidelines for Psychological Assistance Hotlines During 2019-N Cov Pneumonia Epidemic. (in Chinese), (Çevrimiçi)<http://www.nhc.gov.cn/jkj/s3577/202002/f389f20cc1174b21b981ea2919beeb8b0.shtml>, E.T.: 28.04.2020.

uykusuzluk için çevrimiçi (örneğin WeChat'te) bilişsel davranışçı terapi de dahil olmak üzere çevrimiçi psikolojik kendi kendine yardım müdahale sistemleri de geliştirilmiştir. Ayrıca, salgın sırasında psikolojik krizlere müdahale olarak çeşitli yapay zeka (AI) programları kullanılmaya başlanmıştır. Örneğin, intihar riski altındaki bireyler AI programı Tree Holes Rescue tarafından tanınabilir⁶³.”

Çoğunlukla, COVID-19 pandemisinde önlem almak amacıyla kullanılan çevrimiçi akıl sağlığı hizmetleri, Çin halk acil müdahalelerinin geliştirilmesini kolaylaştırmakta ve sonunda acil müdahalelerin kalitesini ve etkinliğini arttırabilmektedir.

C. COVID - 19'un Sosyolojik ve Etik Boyutu

COVID - 19 hastalığının tüm dünyayı sararak bir tür pandemi haline gelmesinin sonrasında elbette ki sosyolojik, ekonomik ve politik değişikliklere rağmen, birçok ülkede beklenen olası ahlaki durumların ve neticelerin meydana geldiğini görmekteyiz. Bu nedenle çalışmamızın bu kısmında henüz sonuçları dahi oluşmayan sosyolojik olayları araştırmalarımız dahilinde açıklamaya çalışacağız.

İlk olarak, sosyal izolasyon durumuna bakacak olursak, sosyal izolasyon durumu, genellikle kişi ile toplum arasındaki temassızlığı ifade etmektedir. Sosyal izolasyon durumu her yaş grubunu etkilemektedir. Bunun sebebi ise bu pandemiden en fazla şekilde korunma durumudur. Bu sebeple COVID - 19 salgınının yayılma hızını yavaşlatmak gayesiyle ilk olarak Çin Hükümeti yetkililerinin ve ardından Dünya Sağlık Örgütü'nün bu konuda bazı açıklamaları olmuş ve bu doğrultuda alınması beklenen önlemler ülkeler tarafından uygulanmıştır⁶⁴.

Diğer bir önlemse COVID - 19 salgını sebebiyle sosyal mesafe koyma tedbirlerinin daha fazla yaygınlaştırılması ve özel olarak stoklanabilir mal üreten kurumların çalışanları için de geçerli olması durumunda değişik bir bakış açısı gerekecektir. Bu mertebede esas ilke ekonomik faaliyet hacminin mümkün olduğunca korunmasından çok katma değeri üretenlerin yaşamlarını idame ettirebilmelerinin sağlanması olacaktır. Sosyal izolasyonun yanında, maske ve dezenfektan kullanımının toplumda uygulanabilmesi için, bu malzemelerin ülke yönetimleri tarafından vatandaşlara ücretsiz dağıtılması önemli bir katkıdır. Bu anlamda, Türkiye'de alınan ek önlemler çerçevesinde, toplu halde bulunan alanlarda maske takılma zorunluluğunun getirilmesi sebebiyle, Sağlık Bakanlığı ile Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığının denetiminde maske dağıtımının ücretsiz olacağını belirtilmesi ve çalışmamızı yaptığımız şu dönem zarfında dağıtılması

⁶³ WANG, Y., “The Chinese Suicides Prevented by AI from Afar”, BBC World Service, Nov 9, 2019, (Çevrimiçi)<https://www.bbc.com/news/technology-50314819>, E.T.: 28.04.2020.

⁶⁴ World Health Organization, “Coronavirus Disease (COVID-19) Pandemic”, (Çevrimiçi) <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019>, E.T.: 28.04.2020.

da etkin bir yaklaşımdır⁶⁵. Bu aşamadan sonra maskelerle ilgili yeni düzenlemeler de gelebilir. Bunun için henüz net bir açıklama yapılmış değildir. Bir başka mesele de etikdir. Kişiler sosyal izolasyona etik olarak uymak zorundadırlar. Hem kendilerini hem de diğer kişileri düşünmek sebebiyle bunu gerçekleştirmek mecburiyetindedirler. Bu da etik davranışın bir diğer şeklini oluşturmaktadır. Sadece kendimizi korumak değil, izolasyonla her bir kişiye karşı ahlaksal yükümlülüğümüzü yerine getirip, bilgilendirmek, bu yükümlülükleri yerine getirmeyenleri de gerekirse uygun bir dille uyarmak da kişilerin vazifesidir.

Diğer bir sosyolojik ve mühim olan etki ise karantina tedbirleridir. Bunun salgındaki diğer ismi ise seyahat özgürlüğüne getirilen yasaklamalardır. COVID - 19 salgınının pandemi haline gelmesi ile birlikte dünyadaki çoğu ülke sınırlarını diğer ülkelere kapatmışlardır. İşbu sebepten ötürü de seyahat etme özgürlüğü askıya alınmıştır. Salgının yayıldığına tespit edilmesi üzerine ülkeler seyahat kısıtlamaları uygulamaya başlamışlar, bu hastalığın seyahat eden kişiler vasıtasıyla ülkelere girişini engellemek için erken teşhis ve izolasyon önlemleri alınmıştır. Ülkemiz açısından bakacak olursak, bizde de yurtdışı seyahatlerine yasaklamalar getirilmiştir. Bu çalışmayı yaptığımız şu günlerde dahi halen bu uygulama geçerlidir. Ayrıca yurtdışından ayrı olarak şehirlerarası gidiş gelişler de (Örneğin, İstanbul, İzmir ve belirlenen diğer şehirler) kısıtlanmıştır. Umarız ki ileriki günler de salgının azalmasıyla birlikte bu yasaklar yavaşça ve bilinçli şekilde azalarak tamamen normalleşme sürecine geçilecektir. Tüm dünya ülkeleri dayanışma ve iş birliği sayesinde bu salgını ortak bir tehdit olarak görüp, hep beraber alınacak ortak kararlar doğrultusunda bu salgından kurtulmayı umut etmektedir. Dünya Sağlık Örgütü'nce yapılan açıklamada, uluslararası seyahat ve ticareti mühim şekilde etkileyen sağlık önlemlerini değerlendirebilmek için bu salgının gidişatını her zaman ve sıklıkla izlemenin ve mevcut alanlardaki kapasiteleri kontrol etmenin gerekli olduğu açıklanmıştır⁶⁶.

Son olarak ekonomi ile ilgili bu zorlu süreçte başka bir husus üzerinde durmak gerektiğini düşünüyoruz. Bu zorlu süreç içerisinde özellikle hizmet sektöründe birçok işletmenin kapandığı ya da faaliyet şeklini farklılaştırmaya başladığı gözlemlenmiştir. Örneğin dijitalleşmeye yönelmek gibi işlemlerin hızlandırılması gerekmektedir. Bu da devlet desteği sağlanarak daha hızlı ve etkin şekilde gerçekleştirilebilir. Türkiye'de bu sürecin akıbetinde işsiz kalacak olan her bir vatandaşın kapsamına alacak bir sosyal korunma henüz mevcut değildir. Kısa çalışma ödeneğinin kapsamını ve uygulamasını artırmak için açıklanan tedbirler iyi niyetli bir başlangıç oluşturmaktadır⁶⁷. Bu kapsamda, devletin, işsiz kalanların

⁶⁵ “Türkiye’de ücretsiz maske dağıtımını başladı. ”, (Çevrimiçi) <https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyede%C3%BCcretsizmaskeda%C4%9F%C4%B1t%C4%B1m%C4%B1-ba%C5%9Flad%C4%B1/a-53025684>, E.T.: 28.04.2020.

⁶⁶ “Report of the WHO-China Joint Mission on Coronavirus Disease 2019 (COVID-19)”, (Çevrimiçi) <https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/who-china-joint-mission-oncovid-19-final-report.pdf>, E.T.: 28.04.2020.

⁶⁷ ÖZATAY, Fatih / SAK, Güven, “COVID-19’un Ekonomik Sonuçlarını Yönetebilmek İçin Ne Yapılabilir? ”, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Mart 2020, (Çevrimiçi)

normal zamanlarda elde ettikleri ücret gelirlerinin ve kapanan işyerlerinin sermaye kazançlarının mühim bölümünü üstlenmesi gerekebilecektir. Uygulama için daha ayrıntılı bir çalışmanın ivedilikle yapılması gerekmektedir ve devletimiz önemli adımlar atmaktadır. Vatandaşlarımızın mağdur olmaması için gereken tüm tedbirleri devletimiz kademeli olarak açıklamaya devam etmektedir. Devletimizin aldığı bu tedbirler sayesinde küresel salgına karşı gelmek ve başarıyla bu süreci atlattık ümit verici olacaktır.

SONUÇ

Bu çalışmada, öncelikle akıl hastalıklarının ve ruhsal bozuklukların tanımı yapıp birbiri arasındaki nüanslara yer verilip daha sonra da dünyayı ve ülkemizi derinden sarsan COVID – 19 salgınına açıklayıp, akıl hastalıkları ile ilgili yaşanan süreç ve gelecekteki ihtimallere yer verdik. Akıl hastalıklarının meydana gelişinin genetik faktörler gibi önceden olabileceği gibi sosyal etkenler sebebiyle sonradan da olacağı düşünülmektedir. Bunlara çalışmamızda yer verdik. Hatta tarihte akıl hastalıklarının cin çarpması şeytan çarpması gibi gerekçelerle bile açıklandığı geleneksel düşüncelerin bile olduğunu belirttik. Çalışmamızda akıl hastalıklarını açıklamakla birlikte ayrıca ruhsal bozukluk teriminin farklılığını ortaya koyup, farklı bilim dallarında terim birliği olmadığını da inceledik. Çalışmamızın diğer önemli bölümü ise COVID – 19 ile akıl hastalıklarının ihtimalleri bölümü olmuştur. Bilindiği üzere COVID - 19 pandemisi henüz tam olarak bilinmeyen evrensel etkileri ile devam ediyor. Tüm dünyada olduğu üzere Türkiye’de de bu pandemi ile mücadelede çok büyük önlemler alınmış durumdadır⁶⁸. Toplumda sosyal izolasyon, el hijyeni, maske kullanımı konuları esaslı yapılması gereken önlemler olarak sıralanmıştır. Pandemide esas olan, kişiler arası temasın azaltılması, yaygın olarak test uygulamak, bulunan vakaları izole etmek, temaslılarını da bulmak olmalıdır. Pandemi döneminde tedbirlerin ivedilikle alınması ve harfiyen uygulanabilmesi gerekmektedir. En mühim nokta ise, yeni vakaların meydana gelmesini önlemek olduğu için bulaşma araçlarının engellenmesi gerekir. Bu sebeple de toplu yaşam alanların tamamıyla kapatılması gerekmekte ve gıda, sağlık vb. gibi zorunlu sektörler haricinde tüm iş kolları kısıtlanmalı ve çalışanlara ekonomik güvenceler temin edilmelidir⁶⁹.

https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/89/Fatih+Ozatay_+Dr.,

(Çevrimiçi) https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/27/Guven+Sak_+Dr., E.T.: 29.04.2020.

⁶⁸ DİKMEN, A. Uğraş / KINA, H. M. / ÖZKAN, S. / İLHAN, M., “COVID-19 Epidemiyolojisi: Pandemiden Ne Öğrendik, Epidemiology of COVID-19: What We Learn From Pandemic”, J Biotechnol and Strategic Health Res. 2020 ;1 (Özel Sayı): s. 35, 36.

⁶⁹ SANCAK/ ÇÖL, s. 201. “2019-nCoV Sağlık Çalışanları Rehberi. Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü”, (Çevrimiçi) https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/haberler/ncov/2019-nCov_Hastal_Salk_alanlar_Rehberi.pdf5, E.T.: 29.04.2020. (Çevrimiçi) <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/cind-engelen-yolcular-istanbulhavalimaninda-termal-kameralarlakontrol-edildi/17119056>,

E.T.:29.04.2020. (Çevrimiçi) <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye51340065>, E.T.: 29.04.2020. China Aljazeera News, “Coronavirus Spreads to More Countries: All the Latest Updates.”, (Çevrimiçi) <https://web.archive.org/web/202004220065434/>. Hürriyet Daily News,

Fakat alınan bu tedbirler içerisinde, akıl sağlığımızı koruyacak yahut akıl hastalıkları oluşması ihtimaline karşı neler yapacağımız, pandeminin ilk günlerinde haliyle herhangi bir bilgilendirme şeklinde yayınlanmamıştır. Daha sonra ilk kriz atlattılınca, gençler için okullarda sanal medya bağlantıları ile, yetişkinler ve 65 yaş üzeri yaşlı insanlarımız içinse yine sanal medya yahut TV aracılığıyla psikologlar vasıtasıyla bu süreci izleme gerçekleştirilmiştir. Ancak bu normal kişiler için etkili olmaktadır. Hali hazırda akıl hastalığı olan kişiler için durum daha da vahim olacağı için ne gibi tedbirler almamız gerektiğini, Çin örneği de vererek çalışmamızda açıklamaya çalıştık. Umarız ki daha iyi şekilde akıl sağlığımızı koruyarak, bu zorlu günleri devlet desteği ile atlatacağız. Bunun için gerekli öneriler mevcuttur. Bu önerileri sıralayacak olursak:

Öneriler:⁷⁰

- COVID - 19 hakkında doğru bilgileri paylaşarak mücadele etmek gerekmektedir. Herkesi damgalayıp, psikolojik açıdan hastalık ihtimaline yer verilmemesi gerekmektedir. Aksi takdirde gelecekte daha ağır akıl hastalıklarına sebep olunabilir.

- Herkes empati göstermeli ve destek verici davranışlarda bulunmalıdır. Kişileri dinlemek ve empati kurmak gerekmektedir.

- Yakınınızın duygudurum bozukluğu hakkında bilgi sahibi olarak, hastalık belirtilerini takip edip, tedavi sürecinde hastanın yanında olarak duygudurum bozukluğu olanlara yardım etmek gerekmektedir.

- Stres yükü azaltılmaya çalışılmalıdır. Stres, normal kişilerde bile duygudurum bozuklukları ya da ruhsal bir bozukluk hali, depresif veya manik hastalıklara, kısacası akıl hastalıklarına neden olabilir. İçinden geçtiğimiz bu zor dönemlerde toplumdaki diğer bireyler gibi, duygudurum bozukluğu olan bireylerin yahut akıl hastalıkları olan kişilerde daha fazla bozuklukların meydana gelmesine sebep olunduğu söylenebilir.

- Hastalık hali ile günlük değişen ruh hali arasındaki farkı ayırt etmeye çalışmak gerekmektedir. Ruhsal bozukluğu olan kişilerin ataklar arası dönemde de herkes gibi, neşe, öfke, endişe ya da mutsuzluk hissedebileceğini unutmayın, hastalık ile günlük değişen ruh hali arasındaki farkı ayırt etmeye çalışmak gereklidir. Bu hastalık belirtilerine karşı tetikte olunmalıdır.

- Pandemi süreci her ne kadar stres yükü aşırı ağır ve duygusal bir dönem olsa dahi aynı evin içindeki kişiler için birlikte kaliteli vakit geçirmek için fırsat yaratabilir, aynı evi paylaşmadığınız yakınlarınız için sosyal medya iletişim için

“Turkey stops all flights from China as part of coronavirus measures.”, (Çevrimiçi) <https://www.hurriyetdailynews.com/turkey-to-suspend-flights-from-china-until-end-of-month-151705>, E.T.: 30.04.2020.

⁷⁰ “COVID - 19 ve Ruh Sağlığı”, (Çevrimiçi) <https://www.psikiyatri.org.tr/menu/161/covid-19-ve-ruh-sagligi>, E.T.: 30.04.2020.

güzel bir araç olacaktır. Bu zorlu süreç, yakınları daha iyi tanıma ve daha sıkı ilişki kurma şansını yakalayabileceğiniz bir süreç olabilir. Bu hem süreci hem daha sağlıklı atlatmanızı hem de ileriye dönük daha sağlam bir ilişki kurmanızı, dolayısıyla bu süreçten güçlenerek çıkmanıza vesile olacaktır. Bu sebeple aynı evi paylaştığınız yakınlarınızla birlikte keyifli zaman geçirmeye özen gösterin. Akıl hastalığı yahut ruhsal bozuklukları olan yakınların da duygularını ve nasıl hissettiklerini her zaman sormak ve ona göre tıbbi şekilde yardımcı olmalarını sağlayacak sağlık kuruluşlarını bilgilendirmek icap eder.

Son olarak, COVID - 19 pandemisinin ülkemizde akıl hastalıkları ile ilgili seyri ve etkilerini daha iyi anlayabilmek için geniş çaplı bilimsel araştırmalar yapılması gerektiğini düşünüyoruz. Unutmamak gerekir ki; bu zorlu pandemi sürecinde fiziksel ve ruhsal sağlık bütündür. Akıl hastalıkları oluşmasına ihtimal vermemek için ve mevcut olan hastalıklarla başa çıkabilmek için tüm önlemlere uymak gerekmektedir.

KAYNAKÇA

APAYDIN, Cengiz, **Ceza Hukuku ve Adli Tıp Açısından Kusur Yeteneği**, Adil Yayınevi, Ankara, 2018.

AYKAN, Cevdet, **Akıl Sağlığı ve Hastalığı**, Ankara, 1969.

BAYINDIR, Sinan, **Türk Ceza Hukukunda Akıl Hastalığı**, 2. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, Ekim 2018.

BAYRAM, Ali, **Türk Ceza Hukukunda Akıl Hastalığı**, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu, 2004.

BİRGEN, Nur, **Akıl Hastalıklarına Adli Tıp Açısından Bakış**, 10. Baskı, Adli Tıp, Bilimsel ve Teknik Yayınları Çeviri Vakfı, 1995.

ÇAM, Olcay/ ENGİN, Esra, **Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği**, 1. Bası, İstanbul Tıp Kitabevi, İstanbul, 2014.

ÇELİK, Gülfem E., “COVID – 19 Kitabı”, **Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi COVID-19**, s.1.

DERBEDER, Fazıl, **Platon ve Aristoteles’te Ruh Beden Problemi ve Karşılaştırılması**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

DİKMEN, A. Uğraş / KINA, H. M. / ÖZKAN, S. / İLHAN, M., “COVID-19 Epidemiyolojisi: Pandemiden Ne Öğrendik, Epidemiology of COVID-19: What We Learn From Pandemic”, J Biotechnol and Strategic Health Res. 2020 ;1 (Özel Sayı): s. 35, 36.

DOKUZ, Zati, **Adli Psikiyatri (Akıl Hastalıkları ve Toksikomani Mevzuatımız)**, İstanbul 1966.

EKİZ, Tutku / ILIMAN, Ebrar / DÖNMEZ, Elif, “Bireylerin Sağlık Anksiyetesi Düzeyleri İle COVID-19 Salgını Kontrol Algısının Karşılaştırılması (Comparison of Health Anxiety Level and Control Perception of COVID - 19) ”, *Usaysad Dergisi*, (Araştırma makalesi), (Çevrimiçi)<https://dergipark.org.tr/en/pub/usaysad/issue/54067/729076>, E.T.:22.04.2020.

EREM, Faruk, “Akıl Maluliyeti”, *Adalet Dergisi*, 1945, s. 1264.

ERİKSON, E. H., “Growth and Crisis of the ‘Healty Personality’”, *Personality in Natura, Society and Culture*, Ed. C. KLUCKHOHN/ H. A. MURRAY/ Alfred A. KNOPF, Newyork, 1953, s. 1, 31.

FOUCAULT, Michel, *Akıl Hastalığı ve Psikoloji*, (Çev.: Emre Beyoğlu), İstanbul, 2014.

H., Lu/ CW., Stratton/ YW., Tang, Outbreak of Pneumonia of Unknown Etiology in Wuhan, China: The Mystery and The Miracle., *J Med Virol.* 2020; 92, pp. 401, 402.

HAFIZOĞULLARI, Zeki, “5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’nda Fail, İsnat Yeteneği, İsnat Yeteneğini Azaltan veya Kaldıran Nedenler”, (Çevrimiçi) www.baskent.edu.tr/~zekih/ogrenci/FAIL.doc, E.T.: 12.04.2020.

HAFIZOĞULLARI, Zeki/ ÖZEN, Muharrem, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Ankara, 2012.

HECTOR, Jada / KHEY, David, *Criminal Justice and Mental Health*, Chapter One, Mental Illness, Then and Now, Jada Hector New Orleans, LA, USA David Khey University of Louisiana Lafayette, Register, LA, USA, 2018.

HUİ DS./ AZHAR, EI. / MADANİ TA./ NTOUMİ, F./ KOCK, R./ DAR O./, “The Continuing COVID-19 Epidemic Threat Of Novel Coronaviruses to Global Health — The latest 2019 Novel Coronavirus Outbreak in Wuhan, China. *International Journal of Infectious Diseases*”, 91.2020, pp . 264, 266.

İÇEL, Kayıhan/ SOKULLU AKINCI, Füsün/ ÖZGENÇ, İzzet/ SÖZÜER, Adem/ MAHMUTOĞLU, F. Selami/ ÜNVER, Yener, *Suç Teorisi*, 2. Kitap, 2. Bası, Beta Yayınevi, İstanbul, 2000.

KOYUNCU, Erhan, “Türk Ceza Hukukunda Akıl Hastalarının Ceza Sorumluluğu”, Konya 2016, s. 56, 61, (Çevrimiçi) https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=Br_XTptK8CZ70f0JG X9xEnOq1Kto72X9Xl-15rshbYQlzgEr3J7pO8MAfHjP9uXU, E.T.: 10.04.2020.

LI, J. B./ YANG, A./ DOU, K./ WANG, L. X./ ZHANG, M. C. and LİN, X., Chinese Public’s Knowledge, Perceived Severity, and Perceived Controllability of The COVID-19 And Their Associations With Emotional And Behavioural

Reactions, Social Participation and Precautionary Behaviour: A National Survey 2020, (Çevrimiçi)doi:10.31234/osf.io/5tmsh, E.T.: 21.04.2020.

LI, Duan/ GANG, Zhu, “Psychological Interventions for People Affected by the COVID – 19 Epidemic”, Published: February 18, 2020, (Çevrimiçi)[https://www.thelancet.com/journals/lanpsy/article/PIIS2215-0366\(20\)30073-0/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lanpsy/article/PIIS2215-0366(20)30073-0/fulltext), E.T.: 26.04.2020.

MURRAY, B Stein/ MD, MPH, “Coronavirus Disease 2019 (COVID-19): Psychiatric Issues, Section”, https://www.uptodate.com/contents/coronavirus-disease-2019-covid-19-psychiatric-issues?search=covid%2019%20treatment&source=search_result&selectedTitle=5~150&usage_type=default&display_rank=5, E.T.: 23.04.2020.

OSMAN, Mazhar, **Tababeti Ruhiye**, 3. Bası, Kader Basımevi, Fasikül II, İstanbul 1947.

ÖNCÜ, F./ SERCAN, M./ GER, C./ BİLİCİ, R./ URAL, C./ UYGUR, N., “Sosyoekonomik Etmenlerin ve Sosyodemografik Özelliklerin Psikotik Olguların Suç İşlemesinde Etkisi”, **Türk Psikiyatri Dergisi**, 2006; 17(4): s. 2, (Çevrimiçi), <http://www.turkpsikiyatri.com/Data/UnpublishedArticles/sosyoekonomikEtmenlerin.pdf>; E.T.: 13.04.2020.

ÖZATAY, Fatih / SAK, Güven, “COVID-19’un Ekonomik Sonuçlarını Yönetebilmek İçin Ne Yapılabilir? ”, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Mart 2020, (Çevrimiçi) https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/89/Fatih+Ozatay_+Dr., (Çevrimiçi)https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/27/Guven+Sak_+Dr., E.T.: 29.04.2020.

ÖZGENÇ, İzzet/ ŞAHİN, Cumhur, **Uygulamalı Ceza Hukuku**, 3. Bası, Seçkin, Ankara, 2001.

ÖZTÜRK, M. Orhan/ ULUŞAHİN, N. Aylin, **Ruh Sağlığı ve Bozuklukları**, 14. Baskı, Ankara, Bayt Yayınları, 2016.

PLATON, **Timaios**, Çev: Erol Güney, Lütfi Ay, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 2001.

SANCAK, Merve/ ÇÖL, Meltem, “Türkiye’de COVID-19 Pandemisinin Kronolojik Olarak İncelenmesi”, Bölüm 26, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi COVID-19, s. 201. Ed. Osman MEMİKOĞLU, Volkan GENÇ.

SEÇKİN, O., **Son 6 Yılda E.Ü.T.F. Psikiyatri Kliniğine Gönderilmiş Kriminal Davranışlı Erişkin Olgular Üzerine Retrospektif Bir Çalışma (1981-1986)**, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, 1987.

SHUAI, Liu/ LULU, Yang/ CHENXI, Zhang/ YU, – Tao Xiang/ ZHONGCHUN, Liu, “Online mental health services in China during the COVID – 19 Ourbreak”,

(Çevrimiçi), [https://www.thelancet.com/journals/lanpsy/article/PIIS2215-0366\(20\)30077-8/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lanpsy/article/PIIS2215-0366(20)30077-8/fulltext), E.T.: 27.04.2020.

SOYASLAN, Doğan, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014.

TESİNİ, BL. Coronaviruses and Acute Respiratory Syndromes (COVID-19, MERS, and SARS) Coronaviruses and Acute Respiratory Syndromes (COVID-19, MERS, and SARS). (Çevrimiçi) <https://www.msmanuals.com/professional/infectious-diseases/respiratory-viruses/coronaviruses-and-acute-respiratory-syndromes-COVID-19,-mers,-and-sars>, E.T.: 20.04.2020.

TOPAKKAYA, Arslan, “Temaşa”, **Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi**, Cilt: 1, 2015, s. 29, 55.

TOROSLU, Nevzat/ TOROSLU, Haluk, **Ceza Hukuku Genel Kısım**, 25. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara, 2018.

Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA): **Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü**, Ankara, 2011.

T. YÜCEL, Mustafa, “Akıl Hastalığı, Suç ve Cezai Sorumluluk”, **Adalet Dergisi**, 1972, s. 156.

T. YÜCEL, Mustafa, “Cezai Sorumluluk ve Akıl Hastası Suçlular”, **Adalet Dergisi**, 1987, s. 32.

ÜSTÜN, Çağatay/ ÖZÇİFTÇİ, Seçil, “COVID-19 Pandemisinin Sosyal Yaşam ve Etik Düzlem Üzerine Etkileri: Bir Değerlendirme Çalışması (Effects of COVID-19 Pandemic on Social Life and Ethical Plane: An Evaluation Study)”, *Anadolu Klin / Anatol Clin, Orijinal Araştırma / Original Research*, (Çevrimiçi)<https://dergipark.org.tr/en/pub/anadoluklin/issue/53241/721864>, E.T.:15.04.2020.

WANG, Y., “The Chinese Suicides Prevented by AI from Afar”, *BBC World Service*, Nov 9, 2019, (Çevrimiçi)<https://www.bbc.com/news/technology-50314819>, E.T.: 28.04.2020.

XIANG, YT/ YANG, Y./ LI, W, “2019 Yeni Koronavirüs Salgını İçin Zamanında Akıl Sağlığı Bakımına Acilen İhtiyaç Vardır. ”, *Lancet Psikiyatrisi*, 2020, (Çevrimiçi)[http://doi.org/10.1016/S2215-0366\(20\)30046-8](http://doi.org/10.1016/S2215-0366(20)30046-8), E.T.: 26.04.2020.

YİĞİT, Nuri, “TCK Genel Hükümler”, <http://www.cezabb.adalet.gov.tr/makale/130>, E.T.: 13.04.2020. Özkan, Mustafa/ HAKERİ, Hakan, “Ceza Hukuku ve Ruhsal Bozukluklar”, http://www.akader.net/KHUKA/2_98_ekim/ceza_hukuku_ve_ruhsal.htm, (s. 3, 4). E.T.: 13.04.2020.

YURDAKUL, Sabri, **Ruhsal Hastalıklar ve Başetme Yolları**, Nobel Tıp Kitabevi, İstanbul, 1999.

ZHAO S. / MUSA, SS. / LİN, Q. / RAN, J. / YANG, G. / WANG, W., “Estimating the Unreported Number of Novel Coronavirus (COVID-19) Cases in China in the First Half of January 2020: A Data-Driven Modelling Analysis of the Early”, *Outbreak. J. Clin. Med.* 2020; 9, pp. 388.

<https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/cind-en-gelen-yolcular-istanbulhavalimaninda-termal-kameralarlakontrol-edildi/17119056>, E.T.:29.04.2020.

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye51340065>, E.T.: 29.04.2020.

www.ceza-bb.adalet.gov.tr/makale/187.doc, E.T.: 12.04.2020.

<https://drcuneytunsal.com/terapi-cesitleri/farmakoterapi-ilac-tedavisi/>, E.T.: 08.06.2020.

<https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyede%C3%BCcretsizmaskeda%C4%9F%C4%B1t%C4%B1m%C4%B1-ba%C5%9Flad%C4%B1/a-53025684>, E.T.: 28.04.2020.

<https://www.e-psikiyatri.com/koronavirus-neden-hizli-yayildi-corona-virusu>, E.T.: 21.04.2020.

http://www.gov.cn/gongbao/content/2004/content_62998.htm, E.T.: 13.02.2020.

<https://g.co/kgs/HuorDr>, E.T.: 08.06.2020.

<https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/COVID-19>, E.T.: 15.04.2020.

https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/haberler/ncov/2019-nCov_Hastal_Salk_alanlar_Rehberi.pdf5, E.T.: 29.04.2020.

<https://www.hurriyetdailynews.com/turkey-to-suspend-flights-from-china-until-end-of-month-151705>, E.T.: 30.04.2020.

<https://www.memorial.com.tr/saglik-rehberleri/anksiyete-nedir-anksiyete-belirtileri-nelerdir/>, E.T.: 08.06.2020.

<https://www.memorial.com.tr/saglik-rehberleri/bipolar-nedir-bipolar-bozukluk-belirtileri-nelerdir/>, E.T.: 08.06.2020.

<http://www.nhc.gov.cn/xcs/zhengcwj/202001/6adc08b966594253b2b791be5c3b9467.shtml>, E.T: 26.04.2020.

<http://www.nhc.gov.cn/jkj/s3577/202002/f389f20cc1174b21b981ea2919beb8b0.shtml>, E.T.: 28.04.2020.

<http://www.ozanpazvantoglu.com/calisma-alanlarim/depresif-bozukluk>,
E.T.:08.06.2020.

<https://www.psikiyatri.org.tr/uploadFiles/2132020115258-gevsemebrosur.pdf>,
E.T.: 21.04.2020.

<https://www.psikiyatri.org.tr/TPDDData/Uploads/files/DuygudurumCOVID-16042020.pdf>, E.T.: 23.04.2020.

<https://www.psikiyatri.org.tr/2147/koronavirus-hastaligi-salgini-sirasinda-ruh-sagligi-ve-stresle-bas-etme>, E.T.: 25.04.2020.

<https://www.psikiyatri.org.tr/menu/161/covid-19-ve-ruh-sagligi>, E.T.:
30.04.2020.

<http://www.tdk.gov.tr/>, E.T.: 05.04.2020.

<https://www.uptodate.com/contents/coronavirus-disease-2019-covid-19-psychiatric-illness>, E.T.: 24.04.2020.

<https://web.archive.org/web/20200220065434/>.

<https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/who-china-joint-mission-oncovid-19-final-report.pdf>, E.T.: 28.04.2020.

<https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019>, E.T.:
15.04.2020.

<https://www.worldometers.info/coronavirus/coronavirus-cases/>, E.T.:
15.04.2020.

<https://www.yeditepe.edu.tr/tr/duyuru/yeni-koronavirus-COVID-19-nedir>, E.T.:
20.04.2020.